

M O W A

J. W. Jmci Pana CZACKIEGO Podczaſzego Koron:

Z różnych okoliczności, a naywięcey aby Proiekt Wiary przed Proiektem obiaśnienia Konſtytucyi 1764. Konwokacyi z Okazyi Większości głoſow był podpiſany, miana na ſeymie dnia 22. 9bris 1766

Szczęśliwość ieſt Narodu którego Tron doſkonały, y Łaſkawy oſiada Krol, przewinienie bez intencyi urażenia przyczyną nayprzyzwoitſzey o całość Wiary gorliwości wymawia, wſzakże y w Rzymſkiey wolney Rzpltey *facta puniebantur, dicta vero ſed liberâ linguâ impune erant..*

Niech iak kto chce moiey gorliwości przypiſuie pozory y przywary; nieprawość ma ſwoich obrońcow, y dobre tłumaczenia, cnota nie ieſt wolna od podeyrzenia, y od przygany, chętnie wſzytko gotowem w ſkromności cierpieć, nauczony y upewniony od Przedwieczney Prawdy że *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam.*

Nie taię ſię że od lat dwudzieſtu kilku iak zaczołem ſłużyc miłey Oyczyznie *palam locutus ſum*, że większości głoſow w Radach do mocy powagi, y bogactw zawſze obroconey, y przywiązaney, Wierze Prawowierney, Wolności Narodowey, Doſtoieńſtwu dobrych Królow, Cnotom Wielkich Ludzi, ſzkodliwey, nieprawości Authoryzuiącey, nikczemnych y niecnotliwych wynoſzącey, a ludzi cnotliwego y wſpaniałego umyſłu poniżaiącey y uciemiężaiącey ſprzeciwiałem ſię, te zdania we mnie przykłady wſzyſtkich Narodow przedtym Wolnych więkſząścią głoſow do niewoli przyciśnionych wzniecıły, z których iedne w różnych tu głoſach wiernie przełożyłem, drugie zamilczam, abym oſzczędził ubiegaiący iuż przedłużonego Seymu czas; wſzakże w Angliy rozſzerzoney Krolow mocy w ſkładaniu, w przedłużaniu, w ſkracaniu, kaſſowaniu Parlamentow, wydawaniu woyny, ſtanowieniu Pokoiu, dawaniu y odbieraniu Urzędow wſzyſtko według iedynowładnego onych upodobania nie umnieyſza więkſzość głoſow ale pomnaża, tamże za poprzedzaiącą więkſzością głoſow do woli Henryka Ośmego Krola ſwego obróconą, wiara S. Katolicka znieſiona, teraz oprocz nieznośnych diugow, ktoremi ieſt obarczona Anglia y Amerykańskie do niey należące Prowincye uciemiężliwym od ſtęplowanego Papieru, od gruſznikow, y Jabłecznikow, przeciwko woli y żądaniom całego Narodu więkſzością głoſow były obciążone podatkiem, ledwie od niego dla boiaźni powſzechnego zamieſzania, uwolnione zoſtały.

W Wenecyi lubo rożność ieſt władzy Doży mocy Obywatela Stanu, y rozległości kraiu, intereſſow Cudzoziemſkich, od tych które w Polſzcze znamy, przecież dla nieufności więkſzości głoſow pilne w ballotowaniu y pełne oſtróżności zażyte ſą ſpoſoby.

Potwierdzały we mnie te zdania Politykow przeſtrogi uſtawicznemi ſtwierdzone przykładami, że poprawy Praw Kardynalnych, odmiana dawnych Rządow, Wolne Narody do upadku przyciſkała; Hiſtorye naſze świadczą, że od dawnych czaſow prawa zebrane y złączone w Kazimierza W. Statucie 1347. Prawa poźnieyſze aż do tąd ſtanowione, których tak wielkich ſześć Xiąg mamy, znaki nie prożnowania, lecz czynności ze zgodną Stanow wolą były ſtanowione, że nawet na Konfederacyach wolne *niepozwalam* było Konſyderowane, iako tu dowodziłem y dowiodłem;

a iako *ab Actu*, według Filozofow zdania, *valet consequentia ad potentiam*, tak gdy do tąd przy iednomyślney Stanow zgodzie szczęśliwie Rząd Rzpltey trwał, nieporuszoną Wiary całością, pomnożonemi wolnościami, zwycięstwy, rozszerżeniem granic, poważnemi tytułami ściany Chrześciaństwa, y Prawowiernego Krolestwa wsławiony, za cożby miał być odmieniony, w niebespieczną wierze prawowierney, wolności, y cnotom większość głosow, wady tylko należało poprawić, ktore w każdym wzniecaią się Narodzie, a pobłażaniem rozszerzaią się, w szak y lekarstwa nie dla odmienienia człowieka Konstytucyi, lecz dla uśmierzenia choroby dawane bywaią.

I toc to iest dla czego na teraźnieyszym Seymie w noszoney większości głosow wielokrotnie sprzeciwiałem się sprzeciwiam się y sprzeciwiać się zawsze będę. Po podanym *a Ministerio* Proiekcie, żądałem zaraz onego iako y Konstytucyi 1764. obiaśnienia ogulnie napisaney, co zupełney wolności, co sądowemu obrządkowi należeć powinno.

Są to trzy cele y widoki wszystkich Rządow wszystkie mogące zawierać przyczyny, Ekonomika, Woysko, y sprawiedliwość, słyszałem y czytałem że Religią rzecz Nayświętszą, pod jtym pozorem dla rozszerzenia handlow y rzemiosel chciano poruszyć, czytałem że z teyże przyczyny przypuszczenie czwartego Stanu radzono iako y wolność chłopow od poddaństwa dla rozprzestrzenienia rolnego rzemiosła, słyszałem że własności Szlacheckie w pocie czoła wypracowane, w Dobrach ruchomych y nieruchomych, w kapitałach y prowizyach, z uszczerbkiem onych chciano decydować, doznałem że podatki niechętnie Woiewodztwom do ktorych zezwolenia zawsze należały y należeć powinny, tym sposobem z szkodliwym przykładem zniszczenia fortun Szlacheckich y Duchownych były stanowione, woyna, pokoy, Traktaty, zniesienia Trybunałow, Kardynalne Prawa wolności, *neminem captivabimus nisi iure Victum, nemini adimemus bona nisi praecedente Judicio*, iako też obfite Indigenaty y Nobilitacye aby posiadane w Kraiu przez Cudzoziemcow y innego stanu ludzi bogactwa y skarby z onego niebyły wyprowadzane, zgoła co tylko pomyślić się może za natężeniem dowcipu mocą y nadgrodą ośmielonego podte trzy Ekonomiki, Woyska, y sprawiedliwości przyciągnione by być mogło, dla tego żądałem y żądam, aby ta niebespieczna ogulność szczegulnemi była obiaśniona y upewniona przyczynami, y dla tego przed obiaśnieniem oney niepozwalałem na odmianę przysięgi Marszałka y Deputowanych do Konstytucyi.

Zastawiałem się większości głosow w niesioney, do ustanowienia podatkow tak dla zadosyć uczynienia instrukcyi moiey, iako też dla szkodliwego w dalsze czasy przykładu, aby za powiększeniem publicznych potrzeb, ktorych niezliczone są stopnie, za większością głosow pomnażane ustawicznie podatki uciemiężaiąc fortuny Szlacheckie, tego Stanu od ktorego iedyna Rzpltey zawisła obrona, niezubożyły, y nieznisczczyły. Wszakże iuż Konstytucyą 1764. zlecony iest Kommissyi Ekonomiczney do ułożenia Proiekt, stęplowanego papieru. Nie ponawiam wieloliczznych w tey mierze Praw, przezemnie przywiedzionych, te tylko za zgodną Woiewodztw, Ziem, y Powiatow, wolą stanowiono zawsze podatki, a gdy ktorych Posłowie niemieli zlecenia składano onym osobne Seymiki dla zezwolenia.

Zygmunt August wychwalał zdoświadczenia ten Narod, że więcey u Niego w tak wielkiey iego wolności prozbą mogł dokazać, iak Absoluti Panowie, strachem y boiaźnią, nie wspominaiąc dawnych przykładow, chwalebney Polakow o całość Wiary Prawowierney, swobody swoie, o Oyczyznę, y dostoieństwo, łaskawych swych Krolow, y o własne ich interessa gorliwości w Woiowaniu swemi własnemi Osobami, swym własnym kosztem y swym naiemnym Zołnierzem. Zygmuntowi Pierwszemu do otrzymania Tronu Węgierskiego, oprocz innych przypadkow, Zygmuntowi trzeciemu do odebrania swego Dziedzicznego Krolestwa Szwedzkiego,

Ste-

Stefan Krol na woynie przeciw Moſkwie dzieſięć tyſięcy liczył takowego Woyſka, nadworni ludzie Xięcia Wiſzniowieckiego Oyca Króla Michała, y innych przy zniſzczeniu prawie Woyſka Rzpltey, naywięcey pomogli do zwycięſtwa tak pomyślnego pod Bereſteczkiem, na Wiedeńſką woynę z Królem Janem trzecim wielu Nadwornych wyprawiło ludzi; wielu z Nadwornemi ſwemi ludźmi, ſwym własnym znaydowało ſię koſztem, zbywać nigdy niebędzie na obronie Oyczyzny y Doſtoieńſtwa łaſkawych Krolow, poki w ſwych ſwobodach y doſtatkach Stan Szlachecki będzie zachowany.

A gdy do tąd za ſamego ſumnienia mego y zdania przeświadczeniem więkſzości głoſow ſprzeciwiałem ſię, nie mogę odmienić zdania, te czytam też w Memoryałach nam podonych od Poſłow ſprzymierzonych z nami Monarchow. Wiadome ieſt z poſtępkow moich na Konwokacyi y Elekcyi, żem ſię do uſilności tych Dworow niełączył, wiadomo ieſt że nam popieraiącym ubeſpieczenie Wiary prawowierney zemſtą tych Monarchow grożono y teraźnieyſzemu żądaniu onych gdyby nieżmierzały do publiczney całości, z winnym ich uſzanowaniem ſprzeciwiłbym ſię, y ſprzeciwiam ſię tym, ktore na poruſzenie Wiary prawowierney zmierzaią; wſzakże gdyby nawałność iaka na Krolewſtwo powſtała, niemogą być wzbronione ſpoſoby do wzięcia przyzwoitych do obrony śrzodkow, a wolność niech będzie upewniona, od niebeſpieczney iey głoſow więkſzości. Namieniłem w pierwſzym moim o Wierze głoſie pamiętne Władyſława Łokietka Krola Naſzego ſłowa, że Polacy wolność nad fortuny, y życia poważaią, a Wiarę nad wolność przeważaią, ten godny naśladuiąc przykład wolność ubeſpieczaiącą ſię od więkſzości głoſow całości Wiary prawowierney od Dyſſydentow uſtawicznie attakowaney poświęcam i ofiaruię, gdy niepozwalam na Proiekt ubeſpieczaiący wolność a *pluralitate* aby był podpiſany, aż poki niebędzie podpiſany ubeſpieczaiący w dawnych Prawach y świeżo wypadłych na Konwokacyi y Elekcyi przeciwko Dyſſydentow natarczywościom całości Wiary, ktora ieſt beſpieczeńſtwem Narodow, fundamentem wolności, y Rękoymią każdego zbawienia,

Ubeſpieczeniu Wiary każdy czas ieſt y być powinien przyzwoity, a wſzytkie iey powinny uſtępować Materye. Bez pomocy BOGA, naypracowitſza Ekonomika ieſt nieſkuteczna, *niſi Dominus ædificaverit Domum in vanum Laboraverunt qui ædificant eam*, bez pomocy Pana Zaſtępow, nayliczniey ſze Woyſka tracą ſwoię moc, *niſi Dominus Cuſtodierit Civitatem, fruſtra vigilat qui Cuſtodit eam*, a Naywyżſza ieſt ſprawiedliwość, chwała od ſtworzenia ſtworcy ſwemu oddana, ktora na nieporuſzoney Wiary Jego prawowierney załadza ſię całości.

A czyliż podobna po odwleczoney ubeſpieczenia Wiary Materyi, aż za granicę Seymu Ordynaryinego w przedłużonym iuż i tym wyciekaiącym czaſie po wnieſieniu przez J. P. Kanclerza W. Kor: zacnego Miniſtra, ktory ieſt z Urzędu ſwego Uſtami W. K. Mci Memoryałow Dworow Peterzburſkiego y Berlińſkiego za Dyſſydentami w Wierze, podanych, y wymaganiu u Stanow Rzpltey rezolucyi, zaſtanawiać ſię? hańba by była Narodu, naganna oziembłość.

Rozpacz wielu pożyteczney dodawała odwagi, gorliwość niemoże być żwawſza, iak przy całości Prawowierney Wiary, ale ufać mocno trzeba że Nayiaśnieyſza Carowa Jeymć, dobra W. K. Mci y Rzpltey Przyiaciołka, aż do poruſzenia Wiary prawami dawnemi oſtrzeżoney ſwych proźb y żądania należeć niebędzie, fałſzywe Dyſſydentow udania mniemanego ſwego uciemiężenia, iey wſpaniałego ſerca ſkłoniły politowania, lecz zupełnie uwiadomiona że tak ſą znoſzeni iak prawa pozwalaią, chwalić naſzą będzie gorliwość, dla tego życzyłbym nowe wyſłać poſelſtwo, z proźbami ewakuacyi Woyſka ſwego, y z przełożeniem, że maią ſwoie niezgwałcone prawa, ktore nad opis ich ſobie rozciągaią, oſtrzeżoną ſobie życia y fortun ſwych ſpokoynością przez burzliwe ſwoie kroki cały Kray czynią nieſpokoyny. Iuż na pokorne Dyſſydentow proźby w ſkromności doſtate-

cznie iest odpisano, czytałem Ich fundamenta w Xiążce tego Tytułu y zna, lazłem że są bez fundamentu.

Przywiley 1563. Zygmunta Augusta gdy nie iest za zgodną Stanow wolą wydany wszakże oprocz wiadomości z Historyi y z Praw dawnych, że na ustawę Praw zgodne Stanow potrzebne zawsze bywało zezwolenie. Iam Statut 1503. *de non faciendis Constitutionibus sine Consensu Consiliariorum, & Nuntiorum Terrestrium* potwierdza tę prawdę, rownie o innych Krolow przywileiach twierdzić należy, gdy nie są zgodną Stanow wolą stanowione, lub powagą Praw Auktoryzowane Słowa Konstytucyi 1569 *hic pro insertis habere volumus* nie do Religii, lecz do Uniy Litwy z Koroną służą wszystkie Konfederacye 1573. 1576. 1587. y *Pacta Conventa* Krolow, Henryka, Stefana, Zygmunta trzeciego samą tylko spokoyność y bespieczeństwo fortun y osob onych, ostrzegły poźnieysze Konfederacye y *Pacta Conventa* Krolow upewniaiąc ostrzeżone Im przedtym spokoyność y bespieczeństwo *usu* tylko postawione Zbory *non Lege*, iako same wyznaią, pozwalaią konserwować, nowych buduwać zabraniaią, aby po prywatnych gospodach prywatne swoie odprawowali nabożeństwa ; dopuszczaią.

Traktaty Grzymułtowskiego y Działyńskiego razem na Radzie walney 1710. utwierdzone nieinaczey, tylko według opisu onych y stanu na ten czas od stron obydwuch powinny być zachowane. Traktat Oliwski y opisane Dzieie Pastoryusza dobrze są wytłumaczone. Traktat ten Oliwski o Amnistyą był dopełniony, gdy wszystkim zupełnie była dochowana, dalsze punkta iaśnie do Prus y Inflant stosuią się, ani żadnego do tąd więcey iak przez lat sto niebyło użalenia się, ani by być mogło, tylko od Szwecyi z ktorą się ten Traktat zawierał, ktorey na ten czas Minister Nayiaś: Krola Jmci Pruskiego Przodka zastawiał się, aby za Dyssydentami w Polszcze nie udawała się, y od Nayiaś: Krola Jmci Francuskiego ktorego Przodek ten gwarantował Pokoy.

Traktat 1717. mediacyą Wielkiego Piotra czyniony, y podpisany ręką Xiążęcia Dołhoruki Wielkiego iego Posła, iako y Konfederacya 1733. tudzież *Pacta* Augusta trzeciego postanowione zbory w latach 1632. 1648. *usu non Lege* w Dobrach Krolewskich konserwować pozwalaią, nowych zakazuią, a iako bez prawnie Urzędy, dostoieństwa, y Funkcye, posiadali, żadne im Prawo tych niepozwalało, tak od tych słusznie ich oddaliły, do tych Praw Konfederacya Generalna 1764. y *Pacta Conventa* W.K. Mci stosuią się.

Konfederacya 1599. miedzy Dyzunitami y Dyssydentami w Wilnie za warta wydaie buntowniczy ich umysł przeciwko powadze Rzpltey, przydać nam powinna gorliwości w utrzymaniu Wiary Naszey prawowierney y zapobieżeniu podobnym spiskom, z ktorych nayokropnieysze wypłynąć mogłyby skutki.

Rożność wiar w każdym Rządzie iest szkodliwa, nayszkodliwsza w wolnym, rożni y miesza umysły, domową zapala woynę nieuchronny one mu sprawuiący upadek, w wolnych Narodach nawet w Pogaństwie rożnych wiar, y Obrządkow nie dopuszczano dla zatrzymania między Obywatelami, iedności, ktora iest onych fundamentem y podporą.

Skracam słowa Proiekt przeczytany choćby niepotrzebował poprawy y obiaśnienia iako potrzebuie powinienby ustąpić Proiektowi ubespieczenia Wiary, niech będzie do poniedziałku zatrzymany dla popoprawy, na podpisanie onego przed podpisem ubespieczenia Wiary pozwolić nie mogę y nie pozwalam.

